

HEINRICH
ZIMMER

REGELE
— și —
CADAVRUL

*Poveste
despre biruința sufletului
asupra răului*

Cuvânt înainte
de Joseph Campbell

Traducere
de Sorin Mărculescu

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Diletantul printre simboluri

Arta de a povesti a fost, de-a lungul vremurilor, atât o îndeletnicire profitabilă, cât și un prilej de veselie. An de an, au fost născocite povești, așternute în scris, devorate, uitate. Oare ce s-a ales de ele? Câteva au supraviețuit, și acestea, ca o mână de semințe, au fost răspândite în succesiunea generațiilor, propagând noi povestiri și furnizând hrană spirituală multor popoare. Cea mai mare parte a moștenirii noastre literare ne-a parvenit în felul acesta, din epoci pierdute în negura vremurilor, din colțuri îndepărtate și tainice ale lumii. Fiecare nou poet adaugă ceva din substanța propriei sale imaginații, și semințele, astfel hrănite, sunt readuse la viață. Forța lor germinativă este perenă, nu așteaptă decât să fie stimulată. Și astfel, chiar dacă, din când în când, unele soiuri par a fi murit, ele reapar într-o bună zi, dându-și încă o dată mlădițele caracteristice, la fel de proaspete și de verzi ca mai-nainte.

Povestirea tradițională și subiectele înrudite cu ea au fost discutate în mod exhaustiv din punctele de vedere ale antropologului, istoricului literar și poetului, dar psihologul a avut de spus surprinzător de puțin – deși e perfect îndreptățit să-și facă auzit glasul în acest simpozion. Psihologia radiografiază imaginile simbolice ale tradiției folclorice, aducând la lumină elemente structurale vitale rămase până atunci în întuneric. Singura dificultate este aceea că interpretarea formelor revelate

nu poate fi redusă la un sistem fiabil. Căci adevăratele simboluri au în ele ceva ireductibil. Ele sunt ineputabile ca forță sugestivă și instructivă. Din acest motiv, savantul, psihologul ca om de știință, simte că se află pe un teren foarte periculos, foarte nesigur și ambiguu atunci când se aventurează în domeniul interpretării folclorului. Conținuturile relevabile ale imaginilor distribuite pe scară largă i se schimbă mereu în fața ochilor în neconținute permutări, după cum cadrul cultural se schimbă pretutindeni în lume și de-a lungul istoriei. Semnificațiile trebuie recitate permanent, înțelese din nou. Și efortul acesta de a interpreta metamorfozele mereu imprezvizibile și uimitoare e orice altceva, numai muncă metodică nu. Nici un clasificator care pune mare preț pe reputația sa nu s-ar arunca de bunăvoie și neasigurat într-o aventură atât de riscantă. Ea va trebui să-i revină, așadar, diletantului imprudent. De aici, cartea ce urmează.

Diletantul – de la it. *dilettante* (participiul prezent al verbului *dilettare* „a se desfăta, a se delecta cu“) – este persoana care găsește plăcere (*diletto*) în ceva. Eserile de mai jos sunt destinate celor care savurează simbolurile, celor cărora le place să converseze cu ele și să trăiască purtându-le mereu în minte.

În clipa în care abandonăm această atitudine de diletant față de imaginile folclorului și mitului și începem să ne simțim siguri în privința interpretării lor adecvate (ca niște profesioniști ai înțelegerii, mânuind unealta unei metode infailibile), ne lipsim de contactul însuflețitor, de asaltul genial și dătător de inspirație ce constituie efectul virtuții lor intrinseci. Ne pierdem propria umilință și receptivitate în fața necunoscutului și refuzăm să fim instruiți, refuzăm să ni se arate ceva ce n-a fost niciodată spus cu adevărat nici nouă, nici altora. Și încercăm în schimb să clasificăm conținuturile unui mesaj obscur în clase și categorii deja cunoscute. Asta împiedică ivirea oricărei noi semnificații sau înțelegeri proaspete. Basmul, legenda infantilă (adică purtătorul de mesaj) sunt metodic considerate ca prea modeste pentru a merita să ne aplecăm cu tot respectul asupra lor, atât povestirea propriu-zisă, cât și zonele natu-

rii noastre ce reacționează la ea fiind comparativ imature. Și totuși tocmai prin interacțiunea dintre această inocență exteroară și cea interioară ar fi putut fi activată forța roditoare a simbolului și revelat conținutul ascuns.

Metoda – sau mai degrabă obișnuința – de a reduce nefamiliarul la bine cunoscut e o cale veche, foarte veche de frustrare intelectuală. Rezultatul e un dogmatism sterilizant, ermetic împachetat în autosatisfacție mentală, într-o convingere neclintită de superioritate. Ori de câte ori refuzăm să ne lăsăm dezechilibrați (violent sau blând) de vreo nouă concepție expresivă precipitată din străfundurile imaginației noastre de impactul unui simbol atemporal, ne amăgim în privința roadelor unei întâlniri cu înțelepciunea mileniilor. Dacă nu respectăm atitudinea de acceptare, nu primim nimic. Ne e refuzată favoarea unei conversații cu zeii. Nu mai suntem inundați, ca pământul Egiptului, de apele sfinte și fertilizatoare ale Nilului.

Tocmai din cauză că sunt vii, capabile să revină la viață și apte de o eficiență mereu primenită, imprevizibilă, dar auto-compatibilă în sfera destinului omenesc, imaginile din folclor și din mit desfid orice încercare de sistematizare pe care am face-o. Ele nu au natură de cadavru, ci de spiriduși. Cu un hot de răs și cu o rapidă schimbare de poziție, ele îl ridiculizează pe specialistul care-și imaginează că a izbutit să le ținuiască pe diagrama sa. Ceea ce ne pretind ele nu e monologul din raportul unui judecător de instrucție, ci dialogul unei conversații vii. Și întocmai cum eroul povestirii-cheie din seria ce urmează (un rege nobil și viteaz care se pomenește conversând cu spiridușul sălășluitoar în ceea ce lui i se păruse a fi un simplu trup mort atârnat de un copac) e adus la o mai intensă conștiință de sine prin umilitorul schimb de cuvinte și scăpat de la o moarte rușinoasă și total respingătoare, la fel și noi am putea fi îndrumați, salvați pesemne și chiar transformați spiritual, dacă ne-am smeri suficient ca să conversăm pe picior de egalitate cu divinitățile și figurile folclorice care atârnă, nenumărate, în copacul miraculos al trecutului.

Abordarea psihologică a enigmei simbolului, intenția de a-i smulge astfel secretul profunzimilor sale, e sortită să dea greș, dacă inteligența scrutătoare refuză să accepte șansa de a învăța ceva din aspectul viu al obiectului aflat sub observația sa. Disecarea, sistematizarea și clasificarea sunt toate foarte onorabile, dar nu presupun realizarea unei conversații cu specimenul. Cercetătorul psiholog trebuie să fie gata a face abstracție de metoda sa și să fie pregătit pentru un taifas prelungit. Apoi, poate, va constata că metoda și-a pierdut și hazul, și utilitatea. Acesta e procedeul diletantului, spre deosebire de tehnica mai venerabilului domn cu deprinderi științifice.

Ceea ce-l caracterizează pe diletant e plăcerea pe care-o găsește în natura mereu preliminară a acțiunii sale de înțelegere niciodată încheiate. Asta e însă în cele din urmă singura atitudine adecvată în fața figurilor ajunse până la noi din trecutul cel mai îndepărtat, indiferent dacă în eposurile monumentale ale lui Homer și Vyāsa ori în fermecătoarele basme ale tradiției folclorice. Ele sunt oracolele permanente ale vieții. Ele trebuie interogate și consultate din nou, odată cu fiecare epocă, fiecare epocă abordându-le cu propria-i varietate de ignoranță și înțelegere, cu propriul ei set de probleme și cu propriile-i întrebări inevitabile. Căci modelele de viață pe care noi cei de azi trebuie să le țesem nu sunt identice cu cele de odinioară, firele de manevrat și nodurile de descâlcit se deosebesc în mare măsură de cele ale trecutului. Răspunsurile deja date, așadar, nu ne pot fi de nici un folos. Puterile trebuie consultate direct, iarăși și iarăși. Sarcina noastră primordială e să aflăm nu atât ce se spune că au spus, ci cum să le abordăm, cum să le provocăm o vorbire proaspătă și cum să înțelegem această vorbire.

În fața unei asemenea misiuni, trebuie, vrem, nu vrem, să rămânem diletanți. Unii dintre noi – oameni de știință – tind să favorizeze anumite metode de interpretare foarte precise și prin urmare limitate, admițându-le numai pe ele în țarcul influenței noastre autoritare. Alți interpreți apără cu tot zelul numai cutare sau cutare linie ezoterică tradițională, privind-o

ca pe singura cheie adevărată, iar mănunchiul ei special de simboluri ca pe un oracol al ființei unic, atotcuprinzător și suficient sieși. Dar asemenea rigidități nu pot decât să ne lege de ceea ce cunoaștem și suntem deja, să ne înlănțuiască de un aspect particular al simbolizării. Prin asemenea crezuri inflexibile și neclintite ne izolăm de infinitele tipuri de inspirație care trăiesc înăuntrul formelor simbolice. Și astfel, până și interpretii metodici nu sunt până la urmă altceva decât tot niște amatori. Fie că se bizuie, ca oameni de știință, pe metode strict filologice, istorice și comparatiste sau că urmează pios, ca inițiați, doctrinele secrete și oraculare ale vreunei tradiții ezoterice autoproclamate, ei sunt nevoiți să rămână, în ultimă instanță, simpli începători abia angrenați în munca nesfârșită de a sonda bulboana obscură a sensului.

Plăcerea, pe de altă parte, eliberează în noi intuiția creativă, îi îngăduie să fie vitalizată prin contactul cu scenariul fascinant al vechilor povestiri și figuri simbolice. Nepăsători apoi la critica metodologiștilor (a căror cenzură e în mare măsură inspirată de ceea ce echivalează cu o agorafobie cronică: frică morbidă în fața infinității virtuale care se dezvăluie continuu din trăsăturile criptice ale scriiturii imagistice expresive pe care ar fi profesional obligați să o aibă în vedere), ne putem permite să dăm frâu liber oricărei serii de reacții creative ce i-ar putea fi sugerată înțelegerii noastre imaginative. Nu vom putea epuiza niciodată profunzimile – de asta putem fi siguri; dar nimeni altul, oricine ar fi el, n-o poate face. Iar o sorbitură din apele proaspete ale vieții este mai dulce decât un întreg rezervor de dogmă, transportată prin conducte și garantată.

„Belșugul e scos din belșug, dar belșugul rămâne.“ Așa sună o veche zicală din *Upanișadele* Indiei. Referința originară era ideea că plinătatea universului nostru – vast în spațiu și cu miriadele sale de sfere rotitoare, luminoase, mișunând de mulțimile făpturilor vii – provine dintr-un izvor supraabundent de substanță transcendentă și energie potențială: abundența lumii acesteia e extrasă din abundența ființei eterne, și cu toate acestea, de vreme ce potențialul supranatural nu poate

fi diminuat, oricât ar fi de mare darul revărsat de el, abundența rămâne. Toate adevăratele simboluri, toate imaginile mitice se raportează însă, într-un fel sau altul, la ideea aceasta și sunt ele însele înzestrate cu proprietatea miraculoasă de a fi inepuizabile. Cu fiecare fragment extras din ele de către înțelegerea noastră imaginativă, minții îi e revelat un univers de semnificații, care reprezintă într-adevăr plinătatea, plinătatea rămânând însă neatinsă. Oricare ar fi lectura accesibilă viziunii noastre prezente, ea nu poate fi cea din urmă. Poate fi doar o ochire preliminară. Și suntem datori să o privim ca pe o inspirație și un stimulent, nu ca pe o definiție finală ce-ar face cu neputință alte intuiții și abordări diferite.

Următoarele eseuri, așadar, nu pretind a fi mai mult decât exemple de felul în care putem conversa cu figurile fascinante ale folclorului și ale mitului. Cartea constituie un abecedar de conversație, un manual de lectură pentru începători, o introducere în gramatica unei scriituri imagistice criptice, dar lesne savurate. Și deoarece, în legătură cu știința interpretării simbolurilor, chiar și cititorul avansat poate descoperi în mod inevitabil, de nenumărate ori, că și el continuă să fie doar un începător, eseurile ce urmează îi sunt destinate și lui. Acel *diletto*, plăcerea, pe care îl poate experimenta reparcurgând bine cunoscutele simboluri ale vieții (proporția dintre plăcere și rectitudinea sa cicălitoare) va reprezenta gradul în care contactul de o viață cu ele l-a impregnat cu belșugul lor de natură și spirit. Adevăratul *dilettante* va fi întotdeauna gata să o ia de la capăt. În el își vor înfige rădăcinile și vor crește în chip miraculos minunatele semințe din trecut.

PARTEA ÎNTÂI

Papucii lui Abu-Cassem

Cine știe povestea lui Abu-Cassem și a papucilor lui? Papucii erau la fel de faimoși – ba mai mult, proverbiali – în Bagdadul vremii sale ca și marele avar și hrăpăreț în persoană. Fiecare îi privea ca pe semnul vizibil al dezgustătoareii lui lăcomii. Căci Abu-Cassem era bogat și încerca să o ascundă, și până și cel mai zdrențăros cerșetor din oraș s-ar fi rușinat să dea moartea peste el în asemenea papuci, atât erau de peticiți și cârpăciți în fel și chip. Spin în ochi și poveste veche pentru toți cizmarii din Bagdad, ei au devenit în cele din urmă o zicală pe buzele mulțimii. Oricine dorea un termen care să exprime ridicolul n-avea decât să-i pomenească.

Încălțat cu troacele astea mizerabile – inseparabile de figura sa publică – vestitul neguțător își tot târșâia picioarele prin bazar. Într-o bună zi încheie un târg deosebit de norocos: un transport uriaș de șipuri de cleștar pe care izbuti să le cumpere pe o nimica toată. Câteva zile mai târziu își încunună afacerea achiziționând o mare cantitate de ulei de trandafir de la un negustor de parfumuri falit. A dat într-adevăr lovitura cu aceste două cumpărături și faptul a fost îndelung comentat în bazar. Oricare altul ar fi sărbătorit împrejurarea în felul obișnuit, dând un aldămaș câtorva parteneri de afaceri. Abu-Cassem s-a simțit însă îndemnat să facă ceva pentru sine însuși. Se hotărî să facă o vizită la baia publică, loc unde nu mai fusese zărit de o bună bucată de vreme.

În vestibul, unde se lasă veșmintele și încălțăminte, se întâlnește cu un cunoscut, care-l luă la o parte și-i trase un perdaf despre starea papucilor lui. Tocmai se descălțase de ei și tot omul putea vedea cât de oribili erau. Prietenul îi atrase atenția cu mare îngrijorare că ajunsese de râsul întregului oraș; un negustor atât de iscusit ca el putea fi în stare să-și cumpere o pereche de papuci cuviincioși. Abu-Cassem privi lung monstruozițările de care se atașase atât de mult. Apoi spuse: „Mă gândesc la treaba asta de mulți ani, dar nu sunt chiar atât de ponosiți încât să nu-i mai pot folosi.“ După care cei doi, dezbrăcați cum erau, intrară în baie.

În vreme ce zgârcitul își savura fericirea cea rară, cadiul, adică judecătorul Bagdadului, veni și el să facă baie. Abu-Cassem isprăvi înaintea luminăției sale și se întoarse în vestiar ca să se îmbrace. Dar ia papucii de unde nu-s. Dispăruseră de-a binelea și-n locul lor era altă pereche – frumoși, fățoși, după toate aparențele nou-nouți. Să fi fost oare un dar surpriză de la prietenul acela care nu mai suporta să-și vadă cunoscutul mai bogat mergând în aceiași papuci uzați și dorea să intre în grațiile amicului înstărit cu ajutorul unei atenții delicate? Nemaizăbovind asupra explicației, Abu-Cassem îi încălță. Îl scuteau oricum de buclucul căutării și tocmeții pentru o pereche nouă. Cu gândurile astea și cu cugetul împăcat, plecă de la hamam.

La revenirea cadiului a fost o adevărată dandana. Robii lui răscoliră peste tot, dar nu izbutiră să-i găsească papucii. În locul lor era o pereche de gioarse scârboase, pe care toți le recunoscuseră numaidecât ca fiind bine-cunoscutele încălțări ale lui Abu-Cassem. Cadiul se făcu foc și pară, trimise după vinovat și-l aruncă în închisoare, întrucât slujitorii lui îl găsiseră pe avar încălțat cu papucii lipsă. Și bietul om trebui să cheltuiască o groază de bani ca să scape din ghearele legii, deoarece toți cei de la judecătorie știau prea bine cât de bogat este. Cel puțin își recăpătă și odoarele lui de papuci vechi.

Trist și înciudat, Abu-Cassem se întoarse acasă și, într-o izbucnire de mânie, își aruncă minunățiile pe fereastră. Pa-

Cuprins

<i>Cuvântul înainte al editorului american.</i>	5
Diletantul printre simboluri.	7

PARTEA ÎNTÂI

Papucii lui Abu-Cassem.	15
Un erou păgân și un sfânt creștin	31
Patru romane cavaleresti din ciclul Regelui Arthur	70
I. SIR GAWAIN ȘI CAVALERUL VERDE	70
II. CAVALERUL CU LEUL.	98
III. LANCELOT	131
IV. MERLIN.	179
Regele și cadavrul	199

PARTEA A DOUA

Patru episoade din povestea de dragoste a Zeiței.	233
I. CREAȚIA INVOLUNTARĂ.	233
II. CĂSĂTORIA INVOLUNTARĂ	256
III. MOARTEA VOLUNTARĂ	276
IV. SHIVA NEBUN	285
Pe malul lacului Sipură	296